

MATERIÁLY

VIII MEZINÁRODNI VĚDECKO-PRAKTICKÁ KONFERENCE

VĚDECKÝ PRŮMYSL

EVROPSKÉHO KONTINENTU

2012

27.11.2012 - 05.12.2012

Філологічні науки

Томка І.Є., Семенко І.В.

Буковинський державний медичний університет, Україна

До проблеми упорядкування українських стоматологічних термінів

Термінологія – провідна, найсуттєвіша ознака наукового стилю. Необхідна умова наукової мови будь-якої терміносистеми – правильне, логічно чітке визначення впроваджувальних понять, виражених термінами. В ідеалі термін має бути коротким, відповідати даному поняттю і мати правильну граматичну форму. У термінології варто уникати надмірної обтяженості іншомовними словами, але й не відкидати їх повністю, адже слова іншомовного походження тільки збагачують мову чи терміносистему. У випадку, якщо в мові немає терміна для позначення того чи іншого поняття, варто скористатися запозиченим, аніж вживати описові вирази.

Одним із головних призначень термінологічного стандарту є гармонізація понять, систем понять і термінів з метою укладення словника, у якому кожний термін відповідав би певному поняттю та навпаки – кожне поняття відповідало б певному терміну. В. Стефанов стверджує, що для досягнення максимального рівня стандартизації необхідно виконати певні умови, а саме:

1. Для кожного специфічного стандарту в даній галузі науки необхідно мати чітку, точно визначену систему понять.

2. Визначення понять треба подавати мовою країни, що розробляє стандарт. [Стефанов В., Деякі основні принципи розробки стандартів на науково-технічну термінологію, 181].

Також було би доцільно при укладанні двомовного словника подавати дефініції двома мовами, у нашому випадку українською та іноземною. Для вирішення проблеми упорядкування української медичної термінології, або ж стоматологічної, як окремої, необхідно використовувати словники – тезауруси з їх розвиненим апаратом лексико-семантичних та асоціативних зв'язків між термінами. Саме вони допоможуть визначити всі переваги та недоліки існуючої терміносистеми та уможливають її вдосконалення. В Україні поки що лінгвістична картина стоматологічної термінології досить складна, адже в наявності є лише словники загального медичного спрямування, що й робить наше дослідження важким, проте актуальним, корисним та цікавим.

Відомо, що функціональне призначення будь-якого терміна – стисло, точно й однозначно виражати наукове поняття, слугувати засобом його тотожності й відмінності в спеціальній мові. Для успішної реалізації цієї функції термін, як єдність форми та змісту, повинен відповідати таким вимогам: точність, відповідність, моносемія, однооформлення, позбавлення емоційно-експресивного забарвлення тощо. Однак ці вимоги залишаються більше задекларованими, аніж реально виконуваними в межах такої складної мікротерміносистеми, як медична.

Так, об'єктивною причиною труднощів у реалізації термінологічних вимог є проблема багатозначності (полісемії) термінів. У медичній (стоматологічній) термінології неможливо зберегти моносемічність, оскільки людські знання завжди поповнюються, і саме в процесі пізнання виникають нові поняття, які вимагають словесного вираження. Наявність різних мікротерміносистем зумовлює використання однакових звукових комплексів для вираження різних понять (наприклад: корінь – в анатомії, ботаніці,

стоматології; анестезія – в неврології, хірургії, стоматології). Такі моделі зазнали семантичної еволюції, тобто виникли через процес детермінологізації. Наприклад, лексема аспіратор в технічній термінології використовується із семантикою “прилад для всмоктування газів, повітря тощо з метою визначення їхнього хімічного складу, вмісту вологи та ін.”. Згодом цей мовний знак розширює свою семантичну структуру через його вживання у двох інших термінологіях – у сфері медицини й техніки – відповідно зі значеннями “прилад для проведення аспірації (мед.), де аспірація – “відсмоктування різних рідин (гною, мокротиння, слини), дрібних часточок чого-небудь або повітря з порожнин, дихальних шляхів й ін. за допомогою спеціального приладу” та “прилад для відсмоктування порошу з повітря у виробничих приміщеннях” (техн.). Отже, сема “прилад” є спільною для обох термінологічних понять, а відмінними є диференційні семи, що вказують на сферу призначення приладів: “дихальні шляхи” (мед.) та “порох; виробниче приміщення” (техн.) [Ткач А. В. Принципи організації української медичної термінології на лексико-семантичному рівні, 210–212].

Однією із проблем упорядкування стоматологічної термінології є проблема синонімії та омонімії (наприклад: геморагія – крововилив, неоплазма – новоутворення; *atteint* (adj) – уражений, *atteint* (m) – хворий, *molair* (f) – зуб – моляр, корінний зуб, *molair* (adj.) – молярний, корінний, *molaires* (f) pl – великі корінні зуби).

Через розвиток прогресу і науки з’являється велика кількість нових спеціальних термінів. Прогрес медицини породжує кількість складних іменників, напр., зі словами *therapie*: *radiotherapie*, *telecobaltherapie* та ін.. Успіхи стоматології також дають народження безлічі новим термінам, напр.: *occlusodontie* (f) – гнатологія, методи і способи лікування жувального апарату; *malocclusion* (f) – аномалія прикусу; *orthopantomographe* (m) – ортопантомограф – радіологічний прилад для панорамних знімків зубів; *reimplantation* (f) – пересадка, приживлення, неоімплантація та ін.

Отже, стосовно впорядкування стоматологічних термінів виникає проблема розрізнення синонімії й омонімії та багатозначності. Єдиною підставою для ідентифікації є наукове визначення й опис-пояснення, відсутність яких не дозволяє встановити, чи стоматологічний термін виражає поняття в цілому, чи лише якісь окремі його ознаки. У синонімічному гнізді необхідно назвати найбільш адекватний поняттю, точний, напр., *rire (m) force* – вищір зубів, гримаса, насильницький сміх; *periodontose (f)* – періодонтоз, амфодонтоз, пародонтоз, альвеолярна піорея, хвороба Фошара; *orifice (m)* – отвір, вічко, устя, зів; *odontologiste (m)* – одонтолог, стоматолог, дантист, фахівець, що лікує зуби; *muguet (m)* – молочниця, стоматомікоз, пліснявка рота, кандидозний стоматит; *instrument (m)* – інструмент, прилад, апарат; *granulome (m) dentaire* – зубна гранульома, периапікальна гранульома, гранульома біля верхівки кореня зуба; *gnathankylose (f)* – гнатанкілоз, анкілоз щелепи, викривлення, нерухомість з'єднання щелепи; *follicule (m)* – фолікул, мішочок, пухирець; *Comby (signe de) (m)* – еритематозний стоматит, який спостерігається при численних гострих хворобах, симптом Комбі та ін.

Незважаючи на те, що вибір найбільш вдалого терміна – компетенція вчених (медиків, філологів, термінологів), саме в науці спостерігаємо різнобій у використанні термінів-варіантів, пасивність щодо обмеження невдалих синонімів. А це зумовлює неоднозначність їхньої інтерпретації, є серйозною перешкодою в обміні науковою інформацією, створює неабиякі труднощі в точному науковому перекладі медичної (стоматологічної) літератури тощо [Селігей П. О. Сучасне термінотворення: симптоми та синдроми, 48–60].

Упорядкування стоматологічних термінів залежить також від інтенсивного втілення іншомовних слів, оскільки запозичення є одним із шляхів збагачення лексичного складу будь-якої мови. У стоматологічній термінології є багато запозичень із західноєвропейських мов та утворених з греко-латинських елементів. Сучасні медичні терміносистеми досягли найбільшого ступеня інтернаціоналізації у порівнянні з термінологією інших галузей завдяки впливу двох класичних мов античного світу – давньогрецької і

латинської. Збірка давньогрецького вченого Гіппократа (“Corpus Hippocraticum”) фактично започаткувала медичну термінологію. Грецька мова включно до кризи античного світу виконувала функцію міжнародної мови медицини та професійного взаєморозуміння між лікарями різних етнічних груп. Неабияку увагу медичній термінології приділяв найвидатніший лікар Риму Клавдій Гален. Він вважав, що кожне медичне слово повинне мати лише одне значення. Цей підхід Галена збігається з вимогами до термінів сучасної медичної науки. Часто автентичні латинські слова дублювалися латинізованими грецькими запозиченнями. І сьогодні одна з найбільш характерних властивостей медичної термінології, що зумовлена її двомовною греко-латинською основою, полягає в наявності значної кількості дублетних терміноелементів грецького та латинського походження. Порівняємо: одонтолог (грецьк.) – дантист (лат.), офтальмолог (грецьк.) – окуліст (лат). Латиніزمi і грецизмi продовжують збагачувати інтернаціональну термінологію. Але при укладанні словника виникає проблема, якому терміну надати перевагу: запозиченому чи власне національному. Уроки історії творення національної медичної термінології вчать орієнтуватися на терміни професійного слововживання [Д’яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти.,120–142].

Численні латинські та латинізовані терміни значно економічніші від опису українською мовою, і тому в спілкуванні фахівців їм треба надавати перевагу, адже врахування чинника громіздкості/негроміздкості – одна з теоретичних засад термінотворчості. Порівняймо: *odontalgia* – зубний біль; *odontolithiasis* – утворення зубних каменів; *odontonecrosis* – омертвіння зуба або його частини; *odontoscopia* – огляд зубів одонтоскопом; *phytotherapia* – лікування лікарськими рослинами; *carcinophobia* – хворобливий страх перед раковим захворюванням; *stomatitis* – запалення слизової оболонки рота; *stomatologia* – розділ медицини, присвячений вивченню захворювань рота тощо.

Оскільки латина є загально визнаною мовою медичної науки, оскільки у значній частині українських стоматологічних термінів використовуються саме латинські терміни. Терміноупорядники зважають на відповідність латинських та латинізованих термінів щодо структури української мови, її внутрішніх законів, а саме: вимогам системності, логічного обґрунтування, стислості, словотворчої продуктивності. Наприклад, *ортодонтична допомога, генералізований карієс зуба, актинічний хейліт, незавершений дентогенез, кубоподібні зуби, ангіоматозний епуліс, ямка очного зуба, вроджений гіпертрофічний гінгівіт, кандідомікотичний глосит, одонтогенна підшкірна гранульома, зубна коренева кіста, ортогнатичний прикус, патологічна оклюзія зубів, ламінозний зубний протез, одонтогенна ектодермальна пухлина* тощо.

Упорядкування і нормалізація української стоматологічної термінології справа складна і вкрай необхідна для розвитку мови української науки [Місяць Н. К., Про укладання латинсько-українського офтальмологічного словника-довідника 219–223].

Проблеми упорядкування української медичної, у тому числі стоматологічної, термінології складають інтерес для медиків-дослідників та викладачів медичних навчальних закладів. Вони є актуальними і для філологів, що досліджують термінологію. Тому чимало лікарів прилучається до праці перекладачів і упорядників медичних (стоматологічних) термінів. Адже сучасна медична термінологія – це одна з найбільш широких і складних у понятійному відношенні систем. За останній час досягли значних розмірів вузькоспеціальні медичні лексикоми. Наприклад, терміносистема лікарських засобів включає понад 80 тис. мовних одиниць. Щорічно з'являється понад 1000 нових медичних термінів. Подальша диференціація медичних галузей знань полегшує обмін інформацією в межах вузького фаху, але ускладнює взаєморозуміння в межах макросистеми медицини. Укладання фахових термінологічних медичних словників допомагає вирішити це протиріччя. Успіхи в цій справі, за нашим глибоким переконанням, на боці тих колективів, які включають фахівців – медиків, а також філологів, нормалізаторів мови.

Література:

1. Селігей П. О. Сучасне термінотворення: симптоми та синдроми / П. О. Селігей // Мовознавство. – 2007. – №3. – С. 48–61.
2. Ткач А. В. Принципи організації української медичної термінології на лексико-семантичному рівні / А. В. Ткач, Г. В. Навчук // Актуал. питання клін. та експерим. мед.: матеріали 86-ої підсумкової конференції науковців Буковинського державного медичного університету. – Чернівці: БДМУ, 2005. – С. 208–214.
3. Місяць Н. К. Про укладання латинсько-українського офтальмологічного словника-довідника / Н. К. Місяць, В. Й. Білоус, А. В. Білоус // Українська термінологія і сучасність: зб. н. пр. – Київ, 1998. – С. 219–223.
4. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. / Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : КМ Academia, 2000. – 216 с.
5. Стефанов В. Деякі основні принципи розробки стандартів на науково-технічну термінологію / В. Стефанов // «Проблеми української науково-технічної термінології». – Л., 1992. – С. 180–183.